

*

Konferencja: „Komuniści, kryptokomuniści, sowieccy poputczycy w II RP. Ludzie, struktury, działalność”, Rzeszów 30 XI – 2 XII 2011 r.

Polska historiografia po 1989 r. w niewielkim stopniu zajmowała się Komunistyczną Partią Polski i powiązаныmi z nią organizacjami lewicowymi z okresu II Rzeczypospolitej. Wyrażając swój brak zainteresowania tą problematyką prawdopodobnie odreagowywano lata PRL, w których przedwojenni komuniści byli gloryfikowani i opisywani z godnie z wytycznymi płynącymi z gmachu KC PZPR. Dlatego też badacze międzywojennego ruchu komunistycznego z całego kraju powitali z zadowoleniem inicjatywę Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie, który zorganizował w dniach 30 listopada – 2 grudnia 2011 r. konferencję pt. „Komuniści, kryptokomuniści, sowieccy poputczycy w II Rzeczypospolitej. Ludzie, struktury, działalność”. Organizatorzy wyszli w ten sposób naprzeciw potrzebie integracji środowiska i swobodnej wymiany poglądów.

Ich zamiarem było przede wszystkim przyjrzenie się genezie organizacji komunistycznych i kryptokomunistycznych w II Rzeczypospolitej, ukazanie ich stanowiska wobec polskiej państwowości i głównych problemów społecznych nurtujących ówczesne społeczeństwo, a także przedstawienie postaw i wyborów ideowych poszczególnych działaczy komunistycznych. Szczególną uwagę zwrócono również na działalność wszelkich instytucji państwowych zaangażowanych w zwalczanie ruchu komunistycznego. W konferencji brali udział przedstawiciele szkół wyższych i placówek naukowych niemal z całej Polski oraz kilkoro historyków ukraińskich. W sumie wygłoszono aż 37 referatów.

Pierwszego dnia obrad najwięcej miejsca poświęcono na omówienie struktur organizacyjnych i składu członkowskiego Komunistycznej Partii Polski. Wprowadzenia w tę problematykę na poziomie ogólnokrajowym dokonali w swoich wystąpieniach prof. dr hab. Marek Przeniosło (UJK w Kielcach) i dr Maciej Korcuć (IPN Kraków). Następnie przedstawiono funkcjonowanie organizacji komunistycznych w wybranych regionach: w województwie po-

morskim (Sebastian Szczepański, IPN Gdańsk), na Górnym Śląsku (Radosław Miłoch i Tomasz Szafron, IPN Katowice), w regionie łomżyńskim (dr Krzysztof Sychowicz, IPN Białystok) i w gorlickim (Michał Kalisz, IPN Rzeszów). Ponadto dr hab. Mikołaj Iwanow (UO) scharakteryzował działalność komunistów w polskich obwodach autonomicznych na terenie ZSRR. Kolejni referenci zaprezentowali sylwetki kilku nietuzinkowych działaczy KPP: Hersza Smolara (dr hab. Grzegorz Berendt, IPN Gdańsk), Romana Zambrowskiego (dr Mirosław Szumiło, UMCS) i Władysława Zdunka (Rafał Drabik, IPN Lublin). Sebastian Drabik (IPN Kraków) i Katarzyna Zawadka (IPN Lublin) nakreślili natomiast portrety zbiorowe działaczy KPP wchodzących po wojnie w skład Komitetów Wojewódzkich PZPR w Krakowie i Lublinie.

Druga część konferencji koncentrowała się na różnych formach i obszarach działalności komunistów. Dr Grzegorz Zackiewicz (UwB) omówił infiltrację związków zawodowych przez komunistów, zaś dr Paweł Borek (Biała Podlaska) działalność KPP w Wojsku Polskim na przykładzie 9 Dywizji Piechoty. Dr Dariusz Magier (UPH w Siedlcach) zapoznał uczestników konferencji z technikami propagandy KPP, natomiast dr Mariusz Krzysztofiński (IPN Rzeszów) z funkcjonowaniem „Czerwonej Pomocy” w Polsce. W kolejnym cyklu wystąpień scharakteryzowano udział Policji Państwowej w zwalczaniu ruchu komunistycznego, zarówno na poziomie ogólnopaństwowym (dr hab. Robert Litwiński, UMCS), jak i na różnych szczeblach terenowych: w województwie wołyńskim (dr Oleh Razyhrayew, Wołyński Narodowy Uniwersytet w Łucku), mieście Tarnowie (dr Michał Wenklar, IPN Kraków) i w powiecie zawierciańskim (Marcin Kania i Marta Peszek, IPN Katowice). Ponadto dr Paweł Skurat i Wojciech Kura (IPN Kraków) omówili procesy sądowe o działalność komunistyczną na terenie międzywojennego Krakowa i Tarnowa.

Odrębne zagadnienie stanowiła specyfika składu społecznego i oblicza ideowego autonomicznych partii mniejszości narodowych. Realia działalności Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi (KPZB) przybliżyli dr hab. Wojciech Śleszyński (UwB) i dr hab. Piotr Cichoracki (UWr). Stanowisko wobec państwa polskiego i formy działalności Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy (KPZU) przedstawili doc. Oleksandr Zaytsew (Ukraiński Uniwersytet Katolicki we Lwowie) i Myrosława Nikitina-Bazylewycz (Żółkiew). Wiktor Zasławskij z Żółkwi nakreślił sylwetkę Illi Dowhanika – lokalnego działacza KZPU. Problematyki mniejszości żydowskiej bezpośrednio dotknął tylko Maciej Wójcicki z Uniwersytetu Warszawskiego, omawiając stanowisko komunistów polskich wobec Żydów w latach 1918–1925. Jednak zagadnienie udziału

Żydów w ruchu komunistycznym przewijało się również w wielu innych wystąpieniach.

Kwestie ideologiczne poruszyli w swoich referatach przede wszystkim pracownicy Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma. Dr August Grabski przedstawił działalność i poglądy kilkusetosobowej grupy trockistów działających w polskim ruchu komunistycznym. Dr Piotr Kendziorek scharakteryzował opozycyjną wobec polityki Stalina grupę polskich komunistów z Andrzejem Stawarem na czele, skupioną wokół pisma „Pod prąd”. Poza tym do problemu ewolucji programowej KPRP nawiązał dr Maciej Zakrzewski (IPN Kraków), omawiając II Zjazd partii z 1923 r.

Trzy wystąpienia poświęcone były nietypowej, aczkolwiek bardzo interesującej tematyce. Paweł Siergiejczyk (AH w Pułtusku) plastycznie naszkicował kulturowy fenomen polskiej sekcji Kominternu. Dr Marcin Kruszyński (IPN Lublin) przedstawił działalność polskich placówek dyplomatycznych wobec komunistów. Rafał Sierchuła (IPN Poznań) zaprezentował sprawę zabójstwa ks. Stanisława Streicha w Luboniu przez komunistę Wawrzyńca Nowaka 4 II 1938 r.

Ponadto na konferencji omawiano inicjatywy parlamentarne o charakterze antykomunistycznym, podejmowane w Sejmie i Senacie RP (dr Karol Sacewicz, UW-M i Paweł Fiktus, UW-r), a także obraz komunistów w prasie ludowej (Marcin Bukala, IPN Rzeszów) i tygodnikach ilustrowanych okresu międzywojennego (Marcin Krzanicki, IPN Rzeszów).

Organizatorzy wyrazili ubolewanie, że nie wszystkie istotne problemy znalazły się w programie konferencji. Zabrakło m.in. wystąpień dotyczących młodzieżowych organizacji komunistycznych oraz środowiska intelektualistów sympatyzujących z ruchem komunistycznym.

Po każdej części obrad odbywały się ożywione dyskusje, które koncentrowały się wokół kilku najbardziej kontrowersyjnych problemów. Przedmiotem sporu była przede wszystkim kwestia liczebności i realnego wpływu organizacji komunistycznych na masy robotnicze i chłopskie: czy posiadały one rzeczywiste oparcie w niektórych segmentach społeczeństwa, czy też miały charakter zupełnie marginalny. Zastanawiano się także nad problemem ustalenia faktycznej liczby członków ruchu komunistycznego w II Rzeczypospolitej. Istnieją bowiem poważne rozbieżności między sprawozdaniami KPP a raportami policji państwowej i władz administracyjnych. Niektórzy dyskutanci podkreślali, że ważniejszy niż liczebność partii był wydzźwięk społeczny głoszonych haseł i idei. W pewnych środowiskach padały one na bardzo podatny

grunt. Dotyczyło to na przykład chłopów białoruskich i ukraińskich.

W trakcie prowadzonych dyskusji uczestnicy konferencji zastanawiali się również nad różnymi motywacjami wstępowania do KPP i innych organizacji komunistycznych, dochodząc do wniosku, iż jest to problem niezwykle złożony. Akces do ruchu był uzależniony od wielu czynników, m.in. przynależności do określonej warstwy społecznej i narodowości; momentu wchodzenia w wiek dorosły i czynne życie polityczne (kryzysy społeczno-ekonomiczne początku lat 20-tych i pierwszej połowy lat 30-tych); indywidualnych doświadczeń życiowych i cech osobowości.

Duża frekwencja na rzeszowskiej konferencji i szeroki zakres dyskutowanych problemów dobitnie pokazały, iż zagadnienie ruchu komunistycznego w II Rzeczypospolitej nie jest jeszcze dostatecznie opracowane. Organizatorzy wyrazili nadzieję, że ich inicjatywa stanie się zacznem do dalszych pogłębionych badań nad omawianą problematyką.

Mirosław Szumiło
(UMCS)